

פרקי אבות לילדים

משניות בשת"ף – בשירה בתנועה ובפעלתנות

חוברת הדרכה

כתיבה: אהרן פאלק
עריכה לשונית: חיה ירט

בית המלמדים
רח' קצנלבוגן 10/5, ירושלים
02-6520427
www.hamelamdin.org.il
hamelamdin@hamelamdin.org.il

© 2012

כל הזכויות שמורות לבית המלמדים
יצירה זו או כל חלק ממנה,
אין לשכפל, לאחסן במערכות לשחזור מידע,
לשדר בכל צורה ובכל אמצעי,
בין אלקטרוני, מכני, צילומי, אמצעי הקלטה, אינטרנט
או בכל דרך אחרת ללא רשות בכתב ומראש של בעל הזכויות.

צילום החוברת ללא היתר הינה בניגוד גמור לדין תורה ולחוק בישראל

תוכן ענינים

- 5 מבוא
- 5 מהי משנה ?
- 6 מסכת אבות
- 7 מטרות התכנית משניות בשירה, בתנועה ובפעלתנות
- 9 מבנה שיעור של "משניות בשת"ף"
- 10 מה בתכנית של "משניות בשת"ף" ?
- 10 שירה ב"משניות בשת"ף"
- 12 תנועה ב"משניות בשת"ף"
- 14 פעלתנות ב"משניות בשת"ף"
- 14 *א. חידות*
- 19 *ב. מחיקת המילים מהלוח והשלמתן*
- 19 *ג. הצגות*
- 20 *ד. דפי יצירה*
- 24 הכנות המורה לשיעור
- 25 מספר מילים על משמעת ב"משניות בשת"ף"
- 27 שיעורי בית ומחברות ב"משניות בשת"ף"
- 28 ה"סכנות" הטמונות ב"משניות בשת"ף"
- 28 משניות ב"שת"ף" – כלי ללא תוכן ?
- 28 התמכרות ל"כיף"
- 29 היכן כבוד התורה ?
- 30 מערכי שיעור לדוגמא
- 30 חביב אדם שנברא בצלם פרק ג' משנה י"ד
- 33 איזהו חכם ? – הלומד מכל אדם ! פרק ד', משנה א' (חלק 1)
- 36 איזהו גיבור ? – הכובש את יצרו ! פרק ד', משנה א' (חלק 2)
- 39 איזהו עשיר ? השמח בחלקו פרק ד' משנה א' (חלק 3)

מבוא לתכנית פרקי אבות בשי"ת בתנועה ובפעלתנות

שמחים אנו שבחרתם ללמוד את מסכת אבות, להתחבר למסורת, לתרבות ולמורשת של עמנו.

נהגו בכל קהילות ישראל ללמוד מסכת זו בזמן שבין פסח לשבועות, כהכנה למתן תורה. זאת משום שהמסכת עוסקת בענייני מידות טובות, דרך ארץ, בניית יחסים טובים בין איש לרעהו, ובחשיבות לימוד התורה וקיום המצוות.

דברי חכמה אלו, שנאמרו לפני כאלפיים שנה, רלבנטיים היום כאילו נאמרו זה עתה. התכנים מתאימים לכל: למעמד הגבוה כמו למעמד הנמוך, לבנים כמו לבנות, לאנשי תורה, ולאנשים מודרניים. התכנים הינם נצחיים, תכנים שכל אחד יכול להזדהות אתם.

מסכת אבות מכילה תכנים וערכים רבים שערכם האמיתי הוא בהפנמתם. תנאי ראשון בהפנמת הלימוד הוא שמחה. הבסיס הבריא להתחברות התלמיד לערכים הוא מורה המלמד בשמחה ותלמיד הלומד בשמחה. רבים מהטכניקות המוצעות בתכניתנו באות לעורר ולטפח שמחה זו, הן את שמחת התלמידים והן את שמחת המורים.

מהי משנה?

לפני כ- 3000 שנה קיבל עמנו את התורה בהר סיני. חכמינו לימדונו במדרש שכל נשמות עם ישראל עמדו לרגלי ההר, אלה שנולדו ואלה שלא נולדו – רעיון זה מבטא את השייכות של כל יהודי לתורה.

תורת ישראל מורכבת מהתורה שבכתב ומהתורה שבעל פה.

המשנה היא התשתית של התורה שבעל פה.

התורה שבעל פה, כשמה כן היא, עברה במסורת בעל פה במשך מאות שנים מאב לבן, מרב לתלמיד. החל מסוף תקופת בית המקדש השני ובהמשך בזמן ירידת עם ישראל לגלות נתגלו בקיעים בדרך זו של העברת התורה. רבי יהודה הנשיא ראה שצרות הגלות גורמות לשכחה של התורה שבעל פה. הוא הבחין בצורך להעלות על הכתב את התורה שבעל פה. רבי יהודה בירר ואסף את המסורות, האמירות, והדינים שעברו מדור לדור בעל פה, ערך אותם וסידר אותם בספר. ספר זה הוא "המשנה". עם השנים, הורגש הצורך להוסיף לבאר את דברי המשנה, בעקבות כך נכתב ה"תלמוד" (גמרא). ספר זה הנו מעין שכתוב של דיוני החכמים, בתוך בית המדרש.

המשנה מחולקת לשישה חלקים, המכונים "סדרים". כל חלק עוסק בתחום אחר.

זרעים – דינים הקשורים לעבודת הקרקע וליבולה.

מועד – הלכות והנהגות הקשורים למועדי ישראל.

נשים – קידושין, נישואין וגיטין.

נזיקין – דיני ממונות ומערכת המשפט.
קדשים – הלכות עבודת הקרבנות בבית המקדש.
טהרות – דיני טומאה וטהרה.

לפי חכמינו (מסכת ברכות ה.) גם המשנה ניתנה בסיני, כלומר ההסברים והפירוט לדברי התורה, וכן ניתנו גם כללים שבאמצעותם יכולים חכמי ישראל להבין את דבר ה', ליישמו, להבין דבר מתוך דבר, ולמצוא את הפתרון התורני לכל מצב ולכל אתגר – דינמיקה זו נמסרה לנו בסיני. אלו הכללים בהם התורה נדרשת. כשאנחנו מלמדים משנה לתלמידינו, עלינו להקנות להם גם את דרכי החשיבה והניתוח של חכמי הדורות. על תלמידינו להתענג בעולם הסברות, הקושיות והיצירה התורנית, כפי שאבותינו עשו בבתי מדרש משך כל שנות קיום עם ישראל. ילדינו ואף מוריהם מהווים חלק חיוני למסורת נפלאה זו. זהו לימוד תורה שבעל פה וזהו לימוד משנה עם התלמידים הצעירים.

מסכת אבות
כל אחד מששת הסדרים מחולק למסכתות, ע"פ תתי הנושאים השונים.
מסכת אבות, העוסקת ביסודות המוסר וההתנהגות בין אדם לחברו ובין אדם לבוראו, שייכת לסדר נזיקין. שיוך זה לנזיקין מוסבר, בין היתר, משום שאחד מיסודות מערכת המשפט הוא מוסריותם ויושרם של השופטים-דיינים.
מסכת "אבות" נקראת כך, משום שהיא מכילה **יסודות** שהם הבסיס לקיום המוסר וההתנהגות בין אדם לחברו ובין אדם לבוראו, בדומה להורים שהם הבסיס להופעת הבנים.
כל מסכת מורכבת מפרקים, וכל פרק מורכב ממשניות.

בחוברת היצירה לא הובאו הפירושים הרבים שנכתבו על דברי המשנה. לרוצים לעיין ולהרחיב, אנו ממליצים על הספרות הפרשנית העשירה שנכתבה על מסכת אבות. בין הפירושים המקובלים והנגישים על מסכת אבות הוא פירושו של הרב קהתי בהוצאת קהתי בע"מ.

מטרות התכנית משניות בשירה, בתנועה ובפעלתנות

חיבוב המשנה על לומדיה

מתוך נסיון העבר ראינו, שתלמידים התלהבו מהלימוד בשירה זו, עד כדי כך שהם שיתפו את בני משפחותם בחוויה, וביוזמתם לימדו אותם לשיר את המשניות. ראינו ילדי גן שלמדו מאחיהם, והורים ש"נדבקו" מילדיהם ופתחו בשירת המשניות באסיפות הורים!

עידוד אהבת הלימוד בכלל

מנסיוננו, חווית הלימוד מביאה לידי השלכות חיוביות, כלומר, מתפתחות אסוציאציות חיוביות אצל התלמידים כלפי המורה, בית הספר ולימוד בכלל.

הבאה לידי הזדהות התלמידים עם החומר הנלמד

ההצגות, השמחה בלימוד, ומגוון האמצעים, שדרכם מתחברים התלמידים אל החומר שנלמד, מסייעים להם להזדהות עם דברי חז"ל, להפנים וליישם את הנלמד.

יצירת מוטיבציה

מגוון הפעילויות והיצירתיות שבתכניות מביאים לידי כך, שהתלמידים ממשיכים את השירה, היצירה והלמידה גם בזמן ההפסקות.

עידוד התגלית העצמית בלמידה

בעזרת החידות, תנועות הידיים, ההצגות והאיוורים שבדפי היצירה, מסוגלים התלמידים להבין את המשנה בכוחות עצמם. באווירה זו הופך הקושי להיות אתגר, וחדוות התגלית מחייה את השיעור. התלמידים מפתחים את יכולתם לחקור ולגלות בעצמם את משמעות הנלמד.

הבנת המשנה וזכירתה

הדרכים המגוונות להמחשת המשנה תורמים רבות להבנתה. השירה, התנועות והאווירה הטובה מסייעים לזכירת החומר הנלמד.

התאמת לימוד המשנה למגוון

התכנית הופעלה כבר בהצלחה הן בקרב אוכלוסיות

רחב של תלמידים

מבוססות והן באזורי מצוקה, בחינוך הרגיל והמיוחד, בבתי ספר של ממ"ד, ממלכתי וחרדי, בארץ ובחו"ל. מגוון הפעילויות מעודד את השתתפותם הפעילה של רוב התלמידים בחווית הלמידה, דבר החשוב במיוחד בכיתות הטרוגניות.

התאמת הכלים להוראת משנה למגוון רחב ביותר של מורים

המורה הוא זה שבוחר את הכלים והשיטות המתאימים לאופיו, לצרכיו ולסוג תלמידיו. יש מורים המדגישים את הדרמה ואת השירה, ואחרים מדגישים את היצירה. יש המתמקדים בחידות ככלי ללימוד העיוני, ויש המדגישים את תנועות הידיים. יש מורים המוותרים על חלק מהמרכיבים שאינם תואמים את מטרתם.

יצירת קשר בין המורה לתלמיד

לעיתים קרובות מגלים המורים "קרני אור" בילדים שאינם ממצים את עצמם במהלך הלימוד המקובל. הפעילויות המגוונות מאפשרות לתלמידים רבים להצטיין בתחום מסוים, ולהראות זאת למוריהם. דבר זה עשוי לפתוח צוהר לנפש הילד, ולהוות בסיס ליצירת קשר משמעותי בין המורה לתלמיד.

מבנה שיעור של "משניות בשת"ף"

1) שירה

- א. הפעלת הקלטת ועידוד שירת הילדים. בהמשך השיעור – שירת הילדים ללא הקלטת.
- ב. בזמן הפעלת הקלטת אפשר לכתוב את המשנה על הלוח (עדיף לעשות זאת לפני תחילת השיעור).
- ג. המורה והתלמידים ילוו את השירה בתנועות ידיים הממחישות ומתרגמות את המשנה.
- ד. לאחר מחיקת קטעי משנה מהלוח, על הילדים לשיר קטעים אלו בעל פה. יש לסמן כוכביות או ✓, במקום כל מילה שנמחקה.

מצלוחים בשירה
אם התלמידים

שירה בעל פה של המשנה, לאחר מחיקת מהלוח

2) חידה

בשלב זה נעזרים בחידות ללימוד תוכן המשנה.

דוגמאות:

הצגת המשנה בצורה מוטעית (כשעל הילדים לגלות מהי הטעות); דרישה מהילדים להציג את המתבקש במצב מסוים נתון; מציאת טעות של המורה בתנועות ידיו; שאלה עיונית מעוררת; השלמת השירה החסרה מהקלטת, וכיוצ"ב.

אם התלמידים פותרים נכונה את החידה

3) מחיקה

כחיוק חיובי לפתרון החידה, המורה מוחק מילה או כמה מילים מטקסט המשנה הכתוב על הלוח. כשהילדים רואים את המשנה נמחקת, והלוח מתמלא בכוכביות או בסימני ✓, הם מרגישים את התקדמותם בחומר, ומקבלים מזה סיפוק רב. המטרה היא שלאחר מחיקת כל המשנה, ידעו התלמידים לשיר אותה בעל פה.

4) דפי יצירה

לרוב מועברים דפי היצירה בשיעורים נפרדים לתלמידים בכיתות הגבוהות, לאחר חזרה על המשנה בעזרת שירה וחידות. ניתן גם לגוון את השיעור הפרונטלי בעזרת דפי היצירה. התלמידים לומדים, יוצרים, נקשרים למשנה ונהנים באמצעות דפים אלה.

מה בתכנית של "משניות בשת"ף"?

בתכנית "משניות בשת"ף" נלמדת המשנה באמצעות שירה תנועה ופעלתנות. המטרה החשובה ביותר של תכנית זו היא להעניק לתלמידים את חדות תגלית המשנה. ההצגות, דפי היצירה, המשחקים והחידות באים לרמוז לתלמידים על תוכן המשנה, מבלי שהמורה יצטרך ללמד זאת באופן מפורש. ואכן, אין הנאה גדולה מזו לתלמיד המצליח להבין את המשנה בכוחות עצמו.

שירה ב"משניות בשת"ף"

"... ואמר ר' שפטיה אמר ר' יוחנן: כל הקורא ושונה

ללא זמרה, עליו הכתוב אומר: "וגם אני נתתי לכם

חוקים לא טובים וגו'..."

(מגילה לב, ע"ב).

"והשונה ללא זמרה – שהיו רגילין לשנות את

המשניות בזמרה, לפי שהיו שונים אותן על פה, ועל

ידי כך היו נזכרים יותר" (רש"י שם)

לחוברת "משניות בשת"ף מצורף דיסק, שבו כל יחידת לימוד מעובדת בלחן מוכר ואהוב. השירה במהלך השיעורים כוללת הקשבה לדיסק, שירת התלמידים בליווי הדיסק, ולבסוף שירת התלמידים בלא ליווי הדיסק.

לשירה מספר תפקידים במהלך הלמידה:

- היא תורמת לאווירה של לימוד מתוך שמחה.
- היא מסייעת בגיבוש הכיתה.
- היא מקילה על זכירת החומר הנלמד, ויוצרת דרכים מהנות לשינון המשנה.
- לעיתים המנגינה מחלקת את המשנה לקטעים, המסייעים להבנת המשנה.
- המנגינה מקנה פירוש למשנה, ומביעה רגשות מסוימים (כמו שמחה).

כל משנה קיימת 5 פעמים בדיסק:

- פעמיים מושרת המשנה בשלמותה.

- פעמיים מושרת המשנה עם דילוגים בטקסט (לאפשר השלמת המילים החסרות על ידי התלמידים).
- ופעם מוקלטת המנגינה ללא המילים, כדי שהתלמידים יוכלו לשיר את המשנה כולה בכוחות עצמם.

הצעות לשימוש בדיסק ובשירת המשנה:

- השמעת הדיסק בתחילת השיעור.
- שירת המשנה בליווי תנועות ידיים (ראו עמ' 12)
- מחיקת מילים תוך כדי שירת המשנה (ראו עמ' 19).
- השלמת המילים החסרות על ידי שירת התלמידים.
- משחק בקבוצות: קבוצה אחת מתחילה לשיר כשלפתע המורה מפסיק אותה, והקבוצה השנייה ממשיכה מאותו מקום שבו הפסיקה הקבוצה הראשונה, וכן הלאה.
- השמעת הדיסק בתור חזרה על המשנה שנלמדה.
- השמעת הדיסק בתור מוזיקת רקע בזמן היצירה.
- השמעת שירת המשנה במסיבות כיתתיות, טיולים, אירועים בבית הספר וכדומה. לאחר סיום התכנית רצוי שהדיסק יישאר אצל כל תלמיד ותלמיד למזכרת, כדי שהוא יוכל ליהנות וללמוד ממנו גם בעתיד.

זהירות! לעיתים המנגינה עלולה לגרום ל"בליעת" מילים, דבר שיש למנוע.

מומלץ להדגיש בדיסק את הנוסח המדויק של המשנה. לעיתים מחלקת המנגינה את המשנה לקטעים, מדגישה מילים מסוימות ומשרה אווירה (עליזה או רצינית) למשנה. כל אלו מהווים למעשה פירוש למשנה. אך יש לבחון אם פירושים אלו תואמים את ההסבר שהמורה רוצה ללמד. במידה שלא, יש לציין ולהדגיש זאת בפני התלמידים. (ניתן לעשות זאת בדרך של חידה).

מועד חלוקת הדיסקים לתלמידים, נתון לשיקול דעתו של המורה.

כדאי שברשותו של כל תלמיד ותלמיד יהיה דיסק של המשניות שנלמדו – מזכרת לחוויה הנעימה שעבר בשיעורי "שת"ף".

יש מורים המעדיפים לחלק לתלמידים את הדיסקים בתחילת השנה, כדי שהם יוכלו להאזין לה פעמים רבות, דבר שיסייע בלימוד טקסט המשנה ובהגייה נכונה של מילים קשות.

אולם, קיימת בעיה של "יחסי ציבור": כאשר מחלקים את הדיסקים בתחילת השנה, מדקלמים הילדים את כל המשניות בשמחה, והוריהם סבורים שהם "למדו ויודעים" כבר את כל המשניות המושרות. לעיתים הם סבורים שהמורים "מבזבזים" את זמן ילדיהם כשהם מלמדים את המשניות המושרות, למרות שלמעשה הילד אינו מבין דבר מהנאמר במשנה. על כן, רוב המורים מעדיפים לא לחלק את הדיסקים בראשית הלימוד, אלא כמזכרת בסיום לימוד החוברת. אפשר לרכוש את הדיסקים יחד עם החוברות, ואפשר לרוכשן בסוף הלימוד בנפרד מהחוברות, בעלות מעט יותר גבוהה. ניתן, ומומלץ ביותר, להזמין דיסקים לכל התלמידים. אם אין שום אפשרות לעשות זאת, ניתן לאפשר למעוניינים בלבד לרוכשן (ברכישה מרוכזת).

תנועה ב"משניות בשת"ף"

את שירת המשניות רצוי ללוות עם תנועות ידיים. המורה יכול לבחור את התנועות או לאפשר לתלמידים להמציא אותן. לקבלת רעיונות לתנועות ניתן להיעזר באתר "בית המלמדים".

תפקיד תנועות הידיים:

- מסייעות להחיות את המשנה, ומאפשרות לילדים להיות פעילים בחוויה הלימודית.
- נותנות למשנה תרגום "על מילולי", ומסייעות בהבנת המשנה ובלמודה.
- מסייעות בזכירת המשנה.
- מספקות אפשרות למשחקים (ראו עמ' ???), כאמצעי לשינון המשנה.
- משעשעות את התלמידים, ותורמות רבות להנאתם בלימוד.
- תורמות לחשיבה יצירתית אצל התלמידים, בכך שניתנת להם הזדמנות להציע בעצמם תנועות ידיים המתאימות למשנה.
- מטפחות אפיק תקשורתי נוסף, שבו התלמידים יכולים לבטא את עצמם באמצעות שפת גוף.

דוגמאות לתנועות ידיים:

שלושה

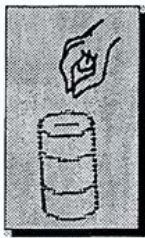
שנאמר

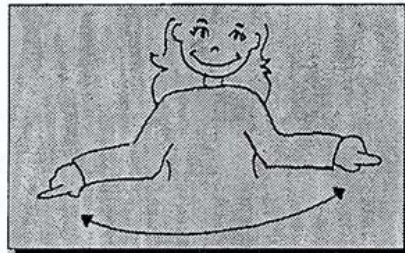
אומר

רב פלוני...

גמילות חסדים

העולם

לימוד / תורה

איזהו

הערות:

- חשוב לשמור על עקביות ולא לשנות תנועה (מתוך היסח הדעת) במשנה הנלמדת! דבר זה עלול לכלכל את התלמידים. ניתן להתאים את התנועה לפירוש רצוי של מילה מסוימת, ועם זאת לציין את המשמעויות השונות של המילה. אפשר לעשות זאת אפילו אם במקום אחר בוחרים בתנועה שונה להמחשת אותה מילה. לדוגמה: "רבי שמעון אומר: המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר: מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו" (ג, ז)

פירוש ה"אומר" הראשון ("רבי שמעון אומר") הוא אמירה בפה ולימוד, ואילו פירוש ה"אומר" השני ("ואומר מה נאה אילן זה") הוא גם מי שחושב בלבו מה נאה אילן זה, שהרי גם כך הסיח האיש את דעתו מלימודו. ניתן להמחיש את ה"אומר" השני בצורה של נגיעה קלה בצד הראש, כביטוי לחשיבה.
- התנועות מתאימות מאוד לכיתות א-ב. בכיתות ג' וד' יש לבדוק אם פעילות זו נתפסת אצל התלמידים כילדותית.
- הצעות למשחקים בתנועה (ראו "חידות" בעמ' 17 קטעים 8 – 13)

פעלתנות ב"משניות בשת"ף"

בחלק זה נעסוק בסוגי הפעלתנות הבאים: חידות, מחיקת מילים מהלוח והשלמתן, הצגות ודפי יצירה.

א. חידות

מטרת החידות:

- גיוון השיעור
 - שיפור אווירת הלמידה בכיתה.
 - סיוע לזכירת החומר הנלמד.
 - סיוע להקשבה והתעניינות בשיעור – הפיכת השאלה לאתגר.
 - הבהרת דברים קשים בצורה מהנה – סיוע ללימוד עיוני של פירושי מילים, תוכן המשנה, המסר שלה, יישומה וכו'.
 - חזרה מהנה על חומר שכבר נלמד.
- כל קושי מאפשר הצבת אתגר, והפיכת הקושי ל"חידה". נדגיש, שהחידה היא רק אמצעי להשגת מטרה ולא מטרה בפני עצמה. לכן, יש לנתח את המשנה, ולמקד את תשומת הלב במסרים העיקריים או בקשיים במשנה, וסביבם לבנות חידות שיסייעו למטרות הנ"ל.

מספר טכניקות להכנת חידות ודוגמאות נלוות:

1. מילים בעלות מספר משמעויות

ניתן לפרש מילה מסוימת המופיעה במשנה, על פי אחת ממשמעויותיה שאיננה מתאימה לכאן, ולבקש מהתלמידים לתקן את הטעות. לדוגמה:
"על שלושה דברים העולם עומד, על התורה..." (א', ב')
המורה: נתקלנו כבר במילה "עומד" במשנה, אך במשמעות אחרת. כיצד נפרש את המילה "עומד" במשנתנו, הרי אסור לעמוד על התורה? ! וכן, איך המשנה יכולה לומר שהעולם עומד על התורה, וכי לעולם יש רגליים?
אם כן, מהי כוונת "על שלושה דברים העולם עומד"?

2. ניחוש המילה שעומדת להימחק מהלוח

דוגמה:

”משה קיבל תורה... ומסרה... לזקנים וזקנים לנביאים...“ (א', א').
 המורה אומר שהוא מתכוון למחוק מהלוח ”סוג אנשים צדיקים וטהורים שה' מגלה רק להם
 (ולא לבני אדם אחרים) מה יקרה מחר“ – מי הם אנשים אלו?
 (תשובה: ”נביאים“.) [המורה מוחק את המילה ”נביאים“ מהלוח.]

מומלץ להשתמש בטכניקה זו, כשהתלמידים קולטים במהירות את המנגינה והמילים של
 המשנה, ורוצים לזרוז את לימוד החומר העיוני ולמחוק את הלוח.
 על פי טכניקה זו, כל מחיקה תלווה בשתי חידות (אשר באמצעותן לומדים את תוכן
 המשנה): אחת בשלב החידה, והשנייה כחלק משלב המחיקה (בנבדל מהמהלך הרגיל של
 שיעור, שבו שואלים חידה אחת לכל מחיקה של מילים).

3. התאמת המילים לציור

דוגמה:

”מצווה גוררת מצווה ועבירה גוררת עבירה“ (ב', ג').

המורה מצייר רכבת הכוללת קטר, קרון נגרר וקו המחבר ביניהם. להלן האפשרויות
 השונות:

- על הקטר כותבים את המילה ”מצווה“, ועל הקרון משאירים קו ריק עבור מילה חסרה,
 שעל התלמידים להשלימה (”מצווה“).
- על הקטר כותבים את המילה ”עבירה“, והתלמידים צריכים לכתוב את המילה ”עבירה“
 במקום המתאים.
- ניתן גם ”להתחכם“ ולכתוב דבר מטעה, כמו ”עבירה“ על הקרון ו”מצווה“ על הקטר,
 ועל התלמידים למצוא את הטעות.
- אפשר לבקש מהתלמידים למצוא את המילה מהמשנה המסומלת בחיבור שבין הקטר

הקרון (”גוררת“).

4. טעות בהצגה (המחשות מוטעות ומצחיקות).

דוגמה:

”והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות“ (א', ט"ו).

המורה מרים את אחד התלמידים (לאחר קבלת רשות ממנו!) ואומר: "קיבלתי את הילד בסבר פנים יפות". "הלכתי לדואר וקיבלתי אותו ארוז בחבילה!" – האם זו כוונת "והוי מקבל את כל האדם...". אם כן, כיצד "מקבלים" מישהו? (תשובה: פוגשים אותו, מארחים אותו).

5. הצגת קטע מהמשנה

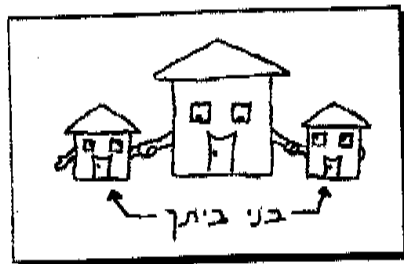
דוגמה:

"על שלושה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים" (א' ב'). המורה מזמין שני ילדים – אחד מתיישב על הרצפה ומושיט את ידו לקבל נדבות, והשני נותן לו. הוא שואל את הכיתה: "איזה קטע הצגנו?" (תשובה: "ועל גמילות חסדים").

6. מציאת טעויות בציור

ניתן גם לגלות טעויות בסמלים המאוררים, ולא רק במילים הכתובות לדוגמה: "ויהיו עניים בני ביתך" (א', ה').

מציירים בית גדול: שני חלונות במקום עיניים לבית, דלת הבית במקום פה, וידיים מהבית הגדול מושטות לעבר בתים קטנים שנראים כמו הגדול. המורה אומר: כנראה טעיתי בהבנת המילים "בני ביתך", וציירתי בנים (בתים קטנים) של הבית (הגדול): והוא שואל: מהי כוונת "בני ביתך?" (רצוי לעזור לילדים להבין את משמעותו של מושג מושאל זה על ידי שאלה מנחה: "האם בני הבית במשפחותיכם מרגישים שחובה עליהם לבקש רשות בכל פעם שהם רוצים כוס מים? כיצד העני יכול

להרגיש כ'בן בית' אמיתי?"

7. הצגה על פי דברי המשנה

דוגמה:

"יהי ביתך פתוח לרווחה ויהיו עניים בני ביתך" (א', ה').

המורה מזמין שני תלמידים להציג את דברי המשנה. אחד משחק את העני, ומתיישב על הרצפה. את התלמיד השני מושיב המורה ליד שולחנו, ואומר שיש לו בית יפה. המורה שואל: כיצד יקיים "בעל הבית" (התלמיד השני) את המשנה? (תשובה: על ידי הזמנת העני לביתו).

8. חידה הנשאלת בתנועה

דוגמה:

"איזהו חכם? הלומד מכל אדם" (ד', א').

המורה עושה תנועה המבטאת את המילים "איזהו חכם", ועל התלמידים להבין מהי השאלה ולענות את התשובה הנכונה על פי המשנה ("הלומד מכל אדם").

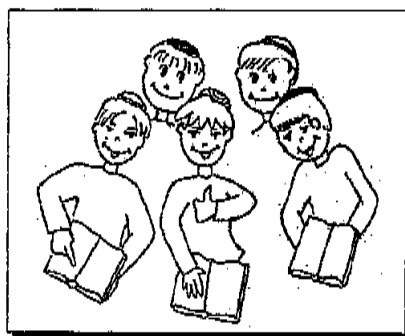

9. התלמידים עונים בתנועה

דוגמה:

"משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע..." (א', א').

מבקשים מהתלמידים לענות בתנועה בלבד. המורה שואל: "כיצד מוסרים את התורה?" על התלמידים לענות על ידי הצגת תנועת היד הנכונה.

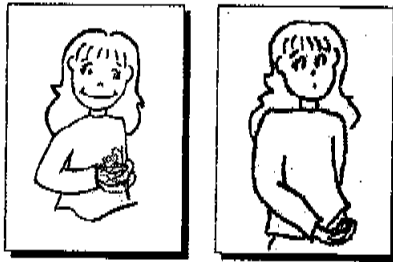

10. איזו תנועה הציג המורה.

דוגמה:

"ויהיו עניים בני ביתך" (א', ה').

המורה מושיט את כף ידו הפשוטה, מגביה ומוריד אותה בתנועות קצרות ומהירות, כעני המבקש נדבה (-"ויהיו עניים"). לאחר מכן הוא מזיז את אצבעותיו לכיוונו, כדי להציג "בוא הנה לביתי" (- "בני ביתך"). על התלמידים לנחש איזה קטע מבקש המורה להביע בתנועות. חידות מסוג זה מתבססות על תנועות הידיים שנלמדו בזמן שירת המשניות

בכיתה.

11. טעות בתנועה

בזמן שירת המשנה משנה המורה אחת מתנועות הידיים, ועל התלמידים לגלות מהי הטעות. טכניקה זו טובה במיוחד כדי להציג בפני הכיתה הסבר נוסף לדברי המשנה. לדוגמה:

"על שלושה דברים העולם עומד... ועל העבודה..." (א', ב').

אם המורה פירש את המילה "עבודה" כ"עבודת הלב", כלומר, תפילה, ניתן עתה לשיר את המשנה כשמבצעים תנועה של הכאה בפטיש. לאחר שהתלמידים מגלים את הטעות, יש להסביר להם שאכן הרב קהתי מביא פירוש נוסף למילה "עבודה" – עבודה ממש. יש חכם שאומר שהעולם עומד על עבודה ממש, ובלעדיה העולם יתמוטט.

12. "הרב" (המורה) אומר"

משחק זה דומה ל"הרצל אומר". המורה אומר מילים נבחרות מהמשנה, ובאותו זמן הוא עושה תנועות מתאימות. על התלמידים לעשות את התנועה הנכונה. בשלב כלשהו מנסה המורה לבלבל את התלמידים על ידי עשיית תנועה מוטעית. על התלמידים לגלות את הטעות ולעשות את התנועה הנכונה. כדי שמשחק זה יצליח על התלמידים להבין את כל המילים במשנה הנלמדת.

13. לשיר בתנועה / לשיר בדממה

המורה מפעיל את הדיסק עם המנגינה של המשנה (ללא המילים). המורה והתלמידים "שרים" את המשנה רק עם תנועות ידיים, מבלי לומר את המילים. בשלב מסוים מסמן המורה לתלמידים (על ידי סימון מוסכם מראש, כמו: מחיאת כף, הכאה על השולחן, כיבוי הדיסק וכדומה) להמשיך לשיר מנקודה זו בקול רם. אפשר גם "לשיר בדממה", ללא הפעלת הדיסק. כששורר שקט בכיתה "שרים" בעזרת תנועות הידיים בלבד. כדי לבדוק שהתלמידים אכן יודעים את טקסט המשנה, מסמן המורה בפתאומיות לתלמידים, ועליהם להמשיך בקול רם מהמילה שבה אחזו.

ב. מחיקת המילים מהלוח והשלמתן

המורה כותב את טקסט המשנה בצורה מובנת על הלוח או מקרין את טקסט המשנה בעזרת "ברקו" / לוח חכם. תוך כדי שירת המשנה. המורה מוחק מילה/מילים ורושם קו במקומן. אם התלמידים מצליחים לשיר את המשנה (שחסרות בה מילים על הלוח), מסמן המורה כוכבית או V מעל הקו. המורה חוזר על הנ"ל פעם נוספת, ואם התלמידים מצליחים לשיר את המילה המחוקה, ממשיך המורה ומוחק מילים נוספות, עד שהתלמידים מצליחים "לקרוא" משנה שלמה הכתובה בקווים בלבד. בצורה זו מהווה מחיקת המילים חיזוק חיובי עבור התלמידים. (ראו "מבנה השיעור" שירה – חידה – מחיקה – שירה וכן הלאה, בעמ' 7).

על המורה להתאים את קצב מחיקת המילים ליכולת התלמידים, כדי לא להביאם לידי תסכול. ישנן מילים המשתלבות היטב במנגינה, ואותן כדאי למחוק תחילה. המורה יכול לשתף את התלמידים בבחירת המילים שהוא עתיד למחוק מהלוח.

ג. הצגות

- מטרת ההצגה היא לפרש את המשנה, להחיותה ולקרבה אל עולמם של התלמידים.
- ההצגה תורמת רבות לגיוון תהליך הלמידה.
- כמעט לכל משנה ניתן להתאים הצגה.

- בחירת תלמיד להציג בפני הכיתה יכולה לשמש חיזוק חיובי לתלמיד המשקיע מאמצים בלימודיו.
- ההצגה נותנת אפשרות לשתף תלמיד חלש או לעורר השתתפות פעילה יותר.
- יש אפשרות שהתלמידים יציגו מה שהמורה מכתוב להם, ויש אפשרות לתת לתלמידים ביטוי ליצירתיות שלהם בהמחשת המשנה. לרוב, התלמידים ישמחו להכין הצגה כחלק מ"שיעורי הבית" ולבצע בפני הכיתה (ראו "מספר מילים על משמעת בשת"ף", עמ' 25).

דוגמה:

"אנטיגונוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק, הוא היה אומר: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם" (א', ג').

תלמיד א' מציג אשה זקנה הסוחבת סל, ותלמיד ב' מציג ילד המתנדב לעזור לזקנה. כאשר הוא מסיים לעזור לה, פתאום מבקש הילד שקל בתמורה לעזרתו, ומאיים שאם הוא לא יקבל את שכרו, הוא יחזיר את הסל לחנות.

ניתן לשאול את תלמידי הכיתה:

- מה היה הפרס בהצגה? (תשובה: שקל)
- מי ה"עבד" בהצגה? (תשובה: הילד שנשא את הסל).
- מי ה"רב" בהצגה? (תשובה: הזקנה. יתכן שילדים יגידו ה', וגם זה יכול להתקבל כתשובה, אולם התלמידים לא ראו את ה' בהצגה!).

ד. דפי יצירה

התועלת של דפי היצירה:

- הם מסייעים בהסבר המשנה ובגיוון השיעור העיוני.
- הם מהווים גורם מעודד ממדרגה ראשונה לחזרה ושינון החומר הנלמד.
- הם ממחישים את המשנה.
- קבלת דפי היצירה מהווה חיזוק חיובי ללימוד המשנה.
- תוך כדי עבודת גזירה, צביעה הדבקה ומשחק, הופכים דפי היצירה ליצירתם של התלמידים, באמצעותה הם מתקשרים למשנה הנלמדת.
- ילדים אוהבים לעסוק ביצירה.
- שיתוף בני המשפחה בחווית הלמידה, כשהתלמידים לוקחים את יצירותיהם הביתה.

השימושים השונים של דפי היצירה:

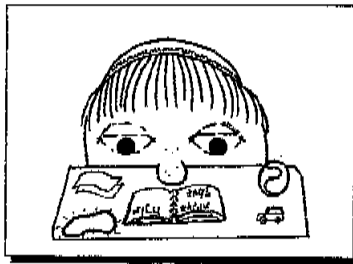
• הסבר המשנה וגיוון השיעור העיוני

דוגמה:

“עשה תורתך קבע” (א', ט"ו).

הילד במרכז הדף יכול להיגרר אחרי הרבה דברים מעניינים, למשל, הוא יכול להתעניין בכסף, לשחק כל היום בכדור, והוא גם יכול ללמוד משנה מתוך הספר שלפניו. באיזה דבר מהדברים שהזכרנו, יבחר ילד המבקש לקיים את המשנה ולעשות תורתו קבע? (תשובה: לימוד מהספר).

לשם גיוון השיעור ניתן להטיל משימות על התלמידים, כגון לצבוע בצבע מסוים את הדבר שהילד יבחר לעסוק בו, כדי לקיים את דברי המשנה “עשה תורתך קבע”.

המשנה ממשיכה: “אמור מעט ועשה הרבה”. המורה שואל: מי מבין הילדות המצוירות מקיימת את המשנה – האם הילדה הענייה המקבלת אוכל או הילדה הנותנת לה? מה ברצועת ההשחלה מסמל “אמור מעט”, ומה מסמל “עשה הרבה”? (המורה אומר לתלמידים לצבוע את העצם המייצג “אמור מעט” בצבע מסוים, את העצם המייצג “עשה הרבה” בצבע אחר, ואת הילדה שמקיימת את המשנה בצבע שלישי).

• ליווי לשירת המשנה

לדוגמה, בפרק א', משנה א' יכולים התלמידים לשיר את השתלשלות העברת התורה בליווי בובות האצבע שיצרו.

• דפי היצירה יכולים לשמש לחיזוק חיובי ובתור פרס לתלמידים בסיום הלימוד העיוני של המשנה.

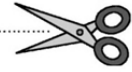
מומלץ מאד שהמורה יבצע את כל המשימות שבדפי היצירה לפני כניסתו לכיתה, על מנת שהוא יתמצא היטב בכל שלבי הביצוע של הדפים, וכדי לוודא שההוראות ברורות, ולסייע לילדים באמצעות דגם מוכן.

הצעות לאופן העבודה בדפי היצירה:

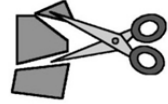
- המורה יאסוף בתחילת השנה את כל דפי היצירה מן התלמידים, ויחלק בסוף לימוד המשנה את הדפים המתאימים בלבד. בדרך זו הוא יבטיח מחד גיסא שהתלמידים לא יתחילו בהרכבה לפני מתן הסברים, ומאידך, ינצל את דפי היצירה לפרס או בתור הפתעה בתום לימוד כל משנה. מילוי העוקדן (הקלסר) של התלמיד משבוע לשבוע יתרום אף הוא לסיפוק שהוא יקבל מהלימוד, ויראה לו באופן מוחשי עד כמה התקדם והוסיף דעת.
- כדי למנוע אובדן של חלקים גזורים, כדאי להכין תחילה את כל הטעון הכנה בדף ההפעלה הבלתי מתכלה, ואחר כך לגזור חלק אחד בדף הגזירה (המתכלה) ולקבוע אותו מיד במקומו בדף ההפעלה. רק לאחר מכן יש לגזור חלק אחר בדף הגזירה, ואף אותו להניח מיד במקומו המיועד.
- כדאי מאוד לצבוע ולקשט את כל הציורים שבחוברת. מכיוון שבדרך כלל אין התלמידים עובדים באותו קצב, אנו מציעים להשתמש בצביעה כפעילות ביניים לזריזים יותר המחכים עד שהאחרים יגמרו להרכיב את דפי היצירה. שאר התלמידים יוכלו לצבוע את הדפים בבית.
- לכל הפעילויות נדרשים כלים וחומרים פשוטים ביותר: מספריים, צבעים, סיכה מתפצלת ודבק. מאחורי כל דף יצירה יש הוראות הרכבה ואחסון של הדפים.
- ניתן לתת לתלמידים את השקית השקופה ואת הכריכה הצבעונית של המארז, בהן הילד ישמור את יצירותיו, ויקחן להראותן בביתו.
- יש מורים המבקשים מתלמידיהם להביא קלסר שבו ניתן לשמור את דפי היצירה בצורה הטובה ביותר, ויש המקפידים שקלסרים אלו יישארו בכיתה, ורק בסוף השנה או בזמנים קבועים יוכלו התלמידים להראותם בבתיהם

הסברי סמלים בדפי היצירה:

דף הפעלה -
יש להקפיד לגזור בו
רק במקומות המסומנים.

דף גזירה -
אפשר לכלותו
לאחר גזירה זהירה
של הפריטים המסומנים

דף הוראות -
ובו פרוט סדר העבודה.

מקום גזירה

מקום להתחלת הגזירה
(חתך מכין)

מקום לקפול

מקום להדבקה

שטח הדבקה

מקום להחדרת סכה מתפצלת

לתשומת לב התלמידים !

יש להמתין להוראות לפני שמתחילים להרכיב את דפי היצירה. דבר זה ימנע טעויות בהרכבת הדפים, ורק כך תופק התועלת המרבית מדפי היצירה.

כדי להבטיח זאת, כדאי שהמורה ישמור את הדפים אצלו, ויחלקם לתלמידים במועד שייראה לו לנכון.

הכנות המורה לשיעור

ציוד

- טייפ
- דיסק
- דפי יצירה מוכנים לעבודה
- מכשירי כתיבה: צבעים, מספריים, דבק לכל ילד, נייר דבק וכדומה
- סיכות מתפצלות לדפי היצירה
- אביזרים להצגות: עניבה, כובע וכדומה

הכנות לקראת השיעור

- הכרת המנגינה ופעילות המשנה – על המורה להכיר את הנ"ל היטב.
- תנועות הידיים המתאימות למשנה הנלמדת – המורה יכול להמציא תנועות ידיים משלו או להיעזר באתר "בית המלמדים" שבו ניתן לראות תנועות ידיים מודגמות לכל משנה. ניתן גם לשתף את התלמידים בבחירת התנועות.
- דפי היצירה - רצוי מאד שהמורה יכין את דף היצירה לפני השיעור, כדי שיכיר את מהלך העבודה ויהיה מודע לשאלות העולות להתעורר במהלכה. כמו כן, רצוי שיהיה דגם מוכן להראות לתלמידים.
- תכנון חידות והצגות – על המורה לאתר את הקשיים הצפויים של התלמידים בלימוד המשנה, ולהכין את החידות וההצגות (ואף לסדרן בצורה מדורגת) על מנת להקל ולסייע לתלמידים בלימוד החומר.
- הכנת הלוח – רצוי לכתוב את המשנה (בצורה מובנית) על הלוח לפני תחילת השיעור. אם לא ניתן לעשות זאת, מומלץ להשמיע את המשנה בטייפ בזמן הכתיבה. לחילופין ניתן להכנס למערכת התקשוב באתר בית המלמדים להשתמש במקרן ברקו / לוח חכם.
- הערה: בכל שיעור המבוסס על מכשירים חשמליים (כגון טייפ), יש להיערך לאפשרות של תקלה (כגון: טייפ מקולקל, הפסקת חשמל וכדומה), ולהכין שיעור בהתאם.

מספר מילים על משמעת ב"משניות בשת"ף"

תכניתנו פותחה, בין היתר, כדי לפתור בעיות משמעת, אולם היא גם עלולה ליצור בעיות בתחום זה. מצד אחד השמחה וההתלהבות מושכים את התלמידים ללמוד ללא בעיות משמעת. אולם דווקא התלהבות זו יכולה לתת לתלמידים הרגשה של חופש, והם עלולים להתחיל "לחגוג" מעבר לרצוי. להלן נראה כיצד תכנית "משניות בשת"ף" מתמודדת עם בעיה זו. נפתח ב"חיזוקים החיוביים" הרבים שבתכנית, המסייעים רבות למשוך את התלמידים ללמוד:

- **ההתקדמות בסבב "מבנה השיעור"** (שירה – חידה – מחיקה, וכו') ולימוד המשנה בדרך של שירה, מביאים סיפוק רב לתלמידים. היות והתקדמות זו יכולה לבוא רק כתוצאה מהתנהגות רצויה, היא מעודדת הקשבה ומשמעת.
- **מחיקת המילים מהלוח** מבליטה לילדים את התקדמותם בחומר הנלמד. הם רואים איך המשנה נעלמת מעיניהם ונכנסת לראשם וללבם.
- **סימון כוכבית או ✓** כששרים את המילים שנמחקו מהלוח מהווה חיזוק חיובי לתלמידים.
- **קבלת דפי היצירה** משמחת את התלמידים, ונותנת להם סיפוק רב בכך שהם יוצרים כמו ידיהם יצירות אומנותיות. הרצון להתקדם לקראת קבלת הדפים מפחית ומצמצם את בעיות המשמעת.
- **הזמנת תלמידים לבצע תפקידים** מהווה גם היא חיזוק חיובי. דוגמאות לתפקידים השונים: הצגת המשנה, הדגמת תנועות הידיים בפני הכיתה, מחיקת המילה מהלוח, רישום כוכביות כשהכיתה מצליחה לשיר את המשנה, וכדומה. כל אלה יכולים לעודד תלמידים להשתתף בצורה מבורכת בשיעור.
- **הדגשת יחודו של כל תלמיד** מחזקת את הדימוי העצמי של התלמידים, ומעודדת אותם להשתתף בצורה רצויה בשיעור. בלימוד שת"ף כל אחד יכול להצטיין. בהשוואה לשיעורים סטנדרטיים, מגוון הפעילויות בתכניתנו עשיר מאוד, ולכן יותר תלמידים מוצאים את מקומם בשיעור. כמו כן ניתן לאפשר לתלמידים רבים יותר לזכות ב"תארי

כבוד", למשל: "אלוף השירה", "אלוף התנועות", "אלוף הרכבת דף היצירה", "למדן הכיתה", "אלוף האיורים", "השחקן המצטיין", "אלוף החידות", "המתמיד" וכן הלאה.

מכל הנ"ל אנו רואים שלמעשה, כל התכנית כולה מעודדת את התלמידים להנות בצורה חיובית מהשיעור ופותרת בעיות משמעת. ולמרות כל האמור, כפי שצינו, יש גם קשיים משמעתיים העלולים להתעורר בשיעור דווקא בגלל חוויותיה של התכנית. להלן מספר הצעות כיצד להתאים את שיעורי "שתף" למצב המשמעת בכיתה:

- גם כשהתלמידים נהנים, חשוב שהם ידעו שהם לומדים את תורת ה', ושלא הכל מותר בשיעור. כמוכן שיש לשדר זאת לילדים עם הרבה אהבה וחום, אבל גם עם רצינות. ייתכן שמדי פעם יהיה צורך לעצור את השיעור כדי להרגיע את התלמידים, ולרכז אותם שוב במשימתם החשובה של לימוד התורה.
- חשוב לזהות "נקודות תורפה" העלולות להוציא את התלמידים מהריכוז, ואם אכן מתעוררת בעיית משמעת, יש לבנות את השיעור בצורה "מרגיעה" יותר.
- לעיתים כשהתלמידים מציגים בצורה חופשית, הכיתה צוחקת, והתלמידים עלולים לצאת מהריכוז. נציין, שיש שתי דרכים להכין הצגה עם התלמידים: אפשר לתת להם יד חפשית בהכנתה, או אפשר להדריך אותם בצורה מוגדרת מאד. לדוגמה: ניתן להזמין תלמידים להצג את "שלשלת הקבלה ומסירת התורה מדור לדור" (א', א') בצורה מוגדרת מאוד "תלמיד אחד יעמוד על כיסא כדי לקבל את התורה, השני (יהושע) יעמוד לידו כדי ללמוד ממנו, הזקנים יתבקשו לעמוד על יד יהושע כדי לקבל את התורה ממנו, וכן הלאה. שיטה זו מפחיתה בהרבה השתוללות אפשרית, לעומת השיטה של בקשה מהתלמידים להכין הצגה כיד הדמיון הטובה עליהם. ובכל זאת, לדעתנו, רצוי מאוד לעודד את התלמידים לחשיבה עצמית וליצירתיות בהצגות, אם הדבר אפשרי.
- כן הם הדברים גם בנוגע לתנועות ידיים, חידות, ומרכיבים נוספים של תכניתנו. לעיתים ייתכן שמורה ירגיש צורך לוותר על חידה או תנועה מצחיקה במיוחד, אם הם עלולים להצחיק את התלמידים ולגרום לבעיות משמעת.

- מבחנים הם דרך לאלץ את התלמידים ללמוד בצורה ממושמעת. רבים מהמורים המלמדים "משניות בשת"ף" אינם נותנים מבחנים, כדי שלא לפגוע בשמחת הלימוד ובלמוד "לשמה", שלרוב מלווה את חווית "משניות בשת"ף". על כל מורה לשקול כיצד לנהוג על פי צרכיו, כישוריו ותלמידיו.

שיעורי בית ומחברות ב"משניות בשת"ף"

- שיעורי משנה בשת"ף צריכים להיות מיוחדים ואהובים מאוד על התלמידים. לדעתנו, שיעורי בית יכולים לעיתים להביא לתוצאות הפוכות. מסיבה זו יש לתכנן את שיעורי הבית בצורה כזו שהתלמידים יהנו מהם. מומלץ לתת לילדים משימות חוויתיות המפנימות את החומר הנלמד. לדוגמה: לאחר הלימוד על שלשלת קבלת התורה ("משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים..." – שיעורי הבית יכולים להיות שהתלמידים יבקשו מהוריהם לספר להם על מישמסר להם תורה והרשים אותם במיוחד, או שהתלמידים ישאלו את הוריהם על תשמיש קדושה ישן שיש בביתם, ובזה ירגישו שהם מחוברים לעבר ולמורשת היהודית המפוארת.
- המחברות מועילות לכמה עניינים, כמו: רישום מילים קשות מהמשנה ופירושן; התלמידים יכולים לצייר בהן ציורים המבטאים את המשנה; ניתן לרשום בהן שיעורי בית (כולל שיעורי בית חוויתיים, כגון דיווחי הורים כדלעיל); ולכל צורך אחר שהמורה יראה לנכון. חשוב לתת את הדעת, שהפעילות במחברת תתרום לחווית הלמידה החיובית.

אנו משוכנעים שילדים אוהבים ללמוד, וניתן, בעזרת מינון נכון ושילוב פעילויות מהנות וחוויתיות, להביא לכך שהם ייהנו מלימוד תורה.

ה"סכנות" הטמונות ב"משניות בשת"ף"

משניות ב"שת"ף – כלי ללא תוכן?

שיעורי "משניות בשת"ף" הם חווייתיים ומהנים עד כדי כך, שיש להיזהר מלהפוך אותם לזמן של בדיחות וצחוק ללא לימוד משנה כלל. חשוב להדגיש ש"משניות בשת"ף" מציעה מערכת של חיזוקים וחוויות במטרה ליצור מוטיבציה אצל התלמידים. אפשר להשתמש ב"מבנה השיעור" ובדפי היצירה על מנת להדגיש היבטים ערכיים- תכניים של המשנה או היבטים מבניים, ואפשר, חלילה, לשיר עם התלמידים, להציג ולצחוק אתם, ורק הבדיחות תישארנה, והמשנה לא תהיה מוכנת כלל וכלל. על המורה מוטלת החובה לצקת תוכן לשיעורים, להגדיר מטרות, לבחור בטכניקות שיובילו אליהן, להבחין בקשיים השונים שעולים ולטפל בהם.

התמכרות ל"כ"ף"

מחנכים רבים טוענים, שבתקופתנו משך הקשב והריכוז של התלמידים הולך ופוחת, ואף יכולתם לחשוב ולעמול שכלית מתמעטת. יש המייחסים תופעה זו ל"התמכרות" לשעשועי המדיה. כיום דרכי ההוראה תובעים פחות מהתלמידים, ומלווים באמצעים רבים המחבבים את הלימוד עליהם: קריאה לומדים מתכניות טלוויזיה הכוללות מוזיקה, בידור ודמויות חביבות; מתמטיקה לומדים ממשחקי מחשב, והיסטוריה – מסרטי עלילה. הגישה התורנית היא שיש ערך רב ל"עמל התורה", ליגיעה המגדלת תלמיד חכם בעל כושר התמודדות שכלית.

האם דרך הלימוד של "משניות בשת"ף" אינו תורם אף הוא לאותה "התמכרות לכ"ף" גם בתחום התורני? הרי לפי שיטתנו, אנו למעשה אומרים לתלמידים שכדי שהם ילמדו משניות, מוכנים אנו ל"שחד" אותם בשירה, בתנועה ובפעלתנות מגוונת ומהנה. מאידך, לא נוכל להסכים למצב שבו ילדינו יאהבו את מקצועות החול, ואילו יראו את לימוד התורה כמשעמם, מיושן ודחוי. אין ספק שתלמיד נמשך אחר התחומים בהם הוא מוצא סיפוק והנאה, ודווקא בתחומים אלה הוא יתעניין ויתמיד בהמשך דרכו.

יתר על כן, אם תלמיד נהנה מטכניקה חיצונית למקצוע, הוא מפתח תחושה חיובית כלפי המקצוע עצמו. אם ילדינו לא יהנו ממקצועות הקודש, אזי היחס כלפיהם יהיה שלילי, והם עלולים, חלילה, להניח את התורה בקרן זוית.

מוצאים אנו את עצמנו בין הפטיש לסדן: מצד אחד, חשוב מאוד לחבב את לימוד התורה על ילדינו באמצעים המהנים ביותר, אולם מאידך, אין אנו רוצים שהם יתרגלו ויתמכרו לסוג זה של לימוד.

חשוב שהתלכטות זו תלווה את המורים בשת"ף. אמנם אנו סבורים שחיוני לחבב את לימוד המשנה על התלמידים בעזרת טכניקות מהנות מסוג אלו המוצעות בחוברת זו, אולם אין לראות את תכניתנו כסוף הדרך!

הרמב"ם כותב שניתן לעורר את הלומד הצעיר בעזרת "אגוזים וקליות". ה"אגוזים וקליות" (במקרה שלנו – השירה, התנועה והפעלתנות) חשובים מאוד בתחילת לימודו של הילד. לאט לאט ניתן וחיוני לגלות לילדים את חדות הלימוד האמיתי, היצירתיות הנפלאה שיש בניתוח סברא, באמירת גישה חדשנית לסוגיה, בהעלאת קושיה ובלמוד תורה ברמה גבוהה. בתפילה אנו אומרים מדי יום "והערב נא...דברי תורתך בפינו". בספר תהלים נאמר "לולא תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי". רק על ידי לימוד התורה ביגיעה ובמאמץ אפשר לטעום את המתיקות שבה. תורתנו היא נצחית, וניתן להגיע ללימוד פורה גם היום. "משניות בשת"ף" מיועדות להיות נקודת ההתחלה בדרך ארוכה זו.

היכן כבוד התורה?

לעיתים נשמעת ביקורת על תכניתנו, כי מגוון הפעילויות שבה ואווירת ההתלהבות שהיא יוצרת עלולים לפגוע במעמד המורה ובקדושת התורה. ייתכן שיש מן הנכון בטענה זו, אולם נראה שבדורנו יש חשש גדול מזה, והוא שהתורה, המצוות והמורים, לא יהיו חלק מעולמם של ילדינו. בתכניתנו ניסינו להכניס רגש חיובי בלבבות הצעירים, ומתוך כך למשכם אל בית המדרש. חשוב שהילדים ידעו שיש שמחה בתורתנו, ושאינן שמחה גדולה ממנה.

עם זאת, חשוב שהמורים יהיו רגישים לצחוק התלמידים, ויבחינו אם הצחוק וההתלהבות הם חלק מחדוות הלימוד, או שמא הצחוק הוא על המורה והמשנה, שאז עליו "להרגיע" את השיעור. כמו כן, ניתן להגדיל את הדרישה מהתלמידים, כלומר, ברגע שהם ירגישו שעליהם להתאמץ וללמוד, הם יתרכזו יותר בלימוד ופחות בצחוק.

מערכי שיעור לדוגמא

חביב אדם שנברא בצלם פרק ג' משנה י"ד

רציונל ומטרות

בעולם מתוקשר, שבו כל ילד חש את מאבקי עמו כמאבק אישי, חיוני להכיר בגבולות המאבק. למרות מלחמות בין העמים, על הילד לדעת ולהפנים שכל אדם נברא בצלם אלוקים. לכל אדם ערך עצמי. נקודת המוצא כלפי כל אדם חייבת להיות גישה של כבוד ואף גישה חמה: "חביב אדם שנברא בצלם".

הוא הִיָּה אוֹמֵר,
חֲבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם.
חֶבֶה יִתְּרָה נוֹדְעַת לוֹ שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם,
שֶׁנֶּאֱמַר,
בְּצֶלֶם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם.

נשתדל, כשנלמד משנה זו, לטפח יחס של כבוד לכל אדם, הן הקרובים אלינו והן הרחוקים מאתנו. כל זאת מבלי לטשטש את חובתנו להגן על עמנו, זהותנו וכל היקר לנו.

כישורים משולבים

שליטה עצמית וגישה חיובית גם כלפי אלו שאין אנחנו מסכימים אתם. כבוד עצמי, שהרי גם אני נבראתי בצלם אלוקים. הכרת והערכת התכונות הנשגבות באדם – אהבת הבריות.

תקציר השיעור

לימוד המושג "צלם אלוקים", וכיצד הבנת הרשעים.

אביזרים/הכנות לשיעור

- הכנת נגן דיסקים עם דיסק "אבות לילדים", (רצועה מס' 12)
- כתיבת המשנה בצורה מובנית על הלוח. \ הקרנתה על מסך עם "משניות מתוקשבות"
- מעיל, בלון ואטב כביסה - לצורך הכנת "בובת הרשע", המעיל מולבש על גב כסא המורה. הבלון, שמצוייר עליו פנים מפחידות של רשע, מקובע במקום הראש בעזרת אטב כביסה. (חשוב לוודא, לפני השיעור, שהבובה מורכבת בקלות ועומדת בצורה יציבה!) [הבובה מקופלת ומוסתרת עד למועד שצריכים אותה להצגה!]

מהלך השיעור

נשיר את המשנה עם תנועות ידיים. ניעזר בתנועות ידיים להסביר את המשנה: "חביב" - חיבוק "שנברא בצלם" – כאילו האדם הוא "צילום", ודומה לה' וכן הלאה.

הצגות

לאחר הבנת הילדים את המשנה הכריזו: "נראה אם באמת הבנתם את המשנה ??? והאם מישהו יכול להציג אותה?"

הרכיבו את "בובת הרשע" על כיסא בקדמת הכיתה. הסבירו לילדים שזו דמות של גנב רשע, ומאוד לא אהוב עליהם. ספרו על "רשע" שנתפס נוסע בכביש במהירות 160 קמ"ש דבר שמאוד מסכן את חיי הנהגים האחרים על כביש.

הזמינו ילד להיות שוטר, לתת לרשע דו"ח תנועה.

הדגישו שהדמות היא באמת של רשע מרושע. הוא גם מעצבן אותנו מאוד... נראה אם השוטר (הילד) יידע לתת לרשע הזה דו"ח על נסיעתו במהירות מופרזת המסוכנת לכולנו... לפי המשנה שלנו!

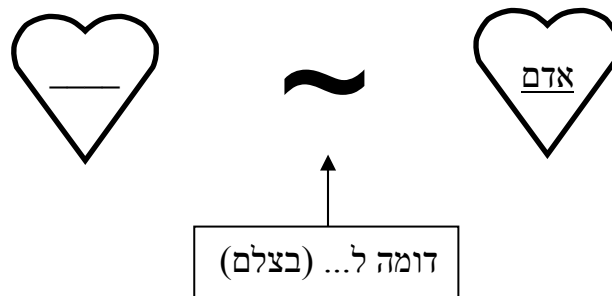
השוטר (הילד) מציג את נתינת הדו"ח. טוב יעשה אם יזהיר את העבריין בצורה חמורה אבל לא פוגעת ובכל עת יקפיד לכבד ואף לחבב את הצלם אלוקים שאתו הוא מדבר.

ניתן לפתח שיחה עם הילדים בנושא "כיצד צריכים להעניש אדם שבו צלם אלוקים"? (ראו למטה בנושאים לדיון 3)

חידות

1. מי מחבב את האדם, ומי צריך לחבב את האדם? (ה', וגם עלינו לחבב אדם)
2. השלימו את המשוואה:

(אלוקים, [שיש דמיון מה בין אדם לה'])

3. מהי המילה במשנה שמשמעותה " = " ? (בצלם)

4. מה הם שני הדברים החביבים במשנה? (אדם ואלוקים – כיון שאנו אוהבים את אלוקים אנו מצויים לאהוב את האדם כיון שהוא כדמות אלוקים)
5. לאחר שהמשנה נלמדה עם תנועות ידיים, ניתן לבחון אם הילדים מבינים את משמעות המשנה ותרגומה דרך תנועות הידיים. המורה יציג תנועה, ועל התלמידים יהיה לזהות איזו מילה הוצגה. (תנועות למילים: "חביב", "בצלם", "שנברא" וכדומה)
6. מה הם המילים במשנה שמשמעותם "יצר"? "שנברא", "עשה"

שאלות לדיון

1. וכי לה' אף, אוזן או בטן?! כיצד לדעתכם האדם דומה לאלוקים? (תשובות אפשריות: לאדם נשמה, רצון להטיב, הוא גומל חסד, לומד תורה, מקיים מצוות, בעל שכל וכדומה)
2. כיצד אדם רשע דומה לה'? (מומלץ לספר את המדרש הבא: שני אחים תאומים, האחד מלך צדיק הדואג לשלום כל נתיניו, והאחר השני גנב ורוצח שפל. לימים נתפס התאום הרוצח, והוציאוהו להורג בתלייה, כמנהגם. המלך מאוד הצטער והתבייש, במיוחד שאחיו התאום היה דומה לו במדויק. ביקש המלך להורידו מן העץ ולקברו בהקדם האפשרי, עוד לפני שהשמש תשקע. זהו, לפי חז"ל, משל המסביר את מצוות התורה להוריד את מי שהוצא להורג ונתלה על עץ: "לא תלין נבלתו על העץ ... כי קללת אלוקים תלוי..." (קללת אלוקים = בזיון לאלוקים שהנהרג דומה לו) (דברים כ"א, כ"ג)
- מדוע, לפי משל זה, אדם רוצח דומה לה', ועוד צריכים לכבדו ולהורידו מן העץ?
3. "כיצד צריכים להעניש אדם שהוא צלם אלוקים"? (יש להבחין בין כבוד הראוי לו, ואף החיבה הראויה לו והצורך לחנכו לטובתו ולטובת החברה והעולם בכלל. ענישה צריכה לצמוח מאהבה ומדאגה לטובת הנענש, החברה ועולמו של הקב"ה. לעולם לא נעניש מתוך שנאה, חלילה.)
4. לא קל לאהוב כל אדם, ואפילו רשע. בואו נשתדל "לעלות בקודש". קודם נשתדל לאהוב ולכבד את צלם האלוקים בחברים שלנו בכיתה ובמשפחה שלנו. אחרי שנאהב אותם, נשתדל לאהוב את הילדים שאתם אנחנו מתווכחים ורבים. לאחר מכן, נשתדל גם לאהוב רשעים. עבודה זו היא עבודה של שנים! נקיים דיון בכיתה "על מי אני מסוגל להרגיש שהוא נברא בצלם אלוקים?"
5. מדוע כל כך קשה להרגיש שכולם נבראו בצלם אלוקים? נסו להסביר לחבר ששונא מישהו, שגם האדם השנוא נברא בצלם אלוקים. אפשר לדבר גם על אויבי ישראל, שאנחנו נלחמים בהם.

איזהו חכם? – הלומד מכל אדם! פרק ד', משנה א' (חלק 1)

רציונל ומטרות

האם אנחנו באמת מוכנים ומסוגלים ללמוד מ"כל אדם"? ממה וממי עלינו ללמוד, וממה וממי אין לנו ללמוד? בעידן המודרני, החשיפה למקורות מידע ולמסרים ערכיים, חברתיים, רגשיים והשקפתיים, רבה ביותר. מצד אחד חשיפה זו ואפשרות הלימוד ממנה - חיוניים. מאידך כרוכות סכנות רבות בחשיפה זו. עלינו לטפח אצל ילדינו את ההערכה לכל אדם ורצון לגלות את מה שניתן ללמוד ממנו, ובכל זאת להכיר בגבולות ובסכנות שבדבר.

בן זומא אומר,
איזהו חכם,
הלומד מכל אדם,
שנאמר,
מכל מלמדי השכלתי

כישורים משולבים

הכרה בערך של כל אדם ושיש לו דברים ללמדנו
הכרה שיש ללמוד מכל אדם.
טיפול הענווה והנכונות הנפשית החיוניות ללמוד מכל אדם.
טיפול סלקטיביות וביקורתיות שיסייעו לתלמיד לדחות מסרים לא רצויים.

תקציר השיעור

נלמד את המשנה תוך שימת דגש למבנה המשנה: שאלה, תשובה, הוכחה. נלמד מיהו החכם לפי המשנה, ונראה מתי צריך להיזהר מללמוד מכל אדם.

אביזרים/הכנות לשיעור:

- הכנת נגן דיסקים עם הדיסק "אבות לילדים" (רצועה מס' 14)
- הכרת המשנה, מנגינתה ותנועות הידיים הממחישות אותה.
- הכנת הלוח – כתיבת טקסט המשנה על הלוח בצורה מובנית (ראו לעיל) או לחילופין איור המשנה.

מהלך השיעור

הכריזו בתחילת השיעור על הפתעה: "הצגה סודית". הצגה שבה יוצג המסר של המשנה, והילדים בכיתה יצטרכו לגלות מתי היא הוצגה, ואיך היא קשורה למשנה!

חידות

1. "אני מלמד שאינו אוהב ללמד. אני אוהב שאתם מלמדי!" - במה אני עובד? איך בשפה שלכם, אתם קוראים ל"מלמדים" שלכם? (מורים) אם אכן אתם תהיו "מלמדי", מה יהיה עליכם לעשות בשיעור הזה? ומה פירוש המילה במשנה "מלמדי"? (הילדים יצטרכו להיות ה"מלמדים", כלומר המורים שלי בשיעור)

2. חידה בתנועה:

א. תנועת "איזהו חכם" (ראוי להדגיש היכן השאלה מתחילה והיכן היא מסתיימת – כדאי להוסיף

סימן שאלה, בהכוונת הילדים במקום הנכון. שימו לב למבנה המשנה: **שאלה, תשובה, הוכחה**)
ב. מהי התשובה לתנועת "איזהו חכם" (הלומד מכל אדם)

3. שאלת למחשבה כהמשך לחידות: מיהו לדעתכם "חכם"? מהן תכונותיו? (יש להתייחס לתשובה "הילד שמקבל את הציונים הטובים ביותר". לפי בן זומא, אין זה מספיק. לפי בן זומא החכם הוא זה שאוהב ללמוד, עד שהוא מוכן ללמוד מכל אדם, אפילו הקטן ממנו. וכן חכם הוא זה שיודע יש לו מה ללמוד מכל אדם, והוא עניו מספיק וצמא ללמוד מספיק כדי לקיים זאת!).

4. לצורך הפנמה: בקשו שכל מי שבאמת ובתמים אוהב חכמה עד שהוא למד פעם ממי שקטן ממנו - שיעמוד.

חיזוק חיובי להתנהגות זו: כל הכיתה תמחה כפיים לילדים אלו, שכל כך אוהבים חכמה! ילדים אלו מוכנים אפילו "להשפיל" את עצמם כדי ללמוד חכמה ממי שקטן מהם!
- איך בן זומא קורא לילדים שעמדו? (חכם) אפשר לבקש מהילדים דוגמאות למקרים בהם למדו משהו חדש מאח קטן, או מכל אחד הקטן ממנו.

המשך חידות

1. חידה בתנועה: המורה "יפסיק את השיעור" לרגע ויודיע לילדים שהוא אינו מדבר אליהם, ואין להם צורך להקשיב לדבריו. הוא יפנה לשמיים ויאמר: "דוד המלך, אני הולך לשכוח להביא את ספרך ספר תהלים לכיתה, אבל בע"ה הילדים ישימו לב והם ידעו להביא את הספר! (יפנה לילדים): מדוע הקשבתם למה שאמרת?!! דיברתי עכשיו עם דוד מלך ישראל ולא אתכם! טוב, נסו לגלות את התנועה שאשכח!"
המורה ישיר את כל המשנה עם תנועות וישכח להציג את תנועת "שנאמר" (הצבעה עם האצבע על ספר דמיוני ביד) (על הילדים לגלות מהי התנועה החסרה ומה משמעותה. בן זומא מביא הוכחה לדבריו ממקור קדום, מתהילים, מדוד המלך, שאף הוא למד מכל אדם)

2. עזרו למורה להשלים את המרכאות ששכח! "מכל מלמדי השכלתי"

3. חידה שהילדים משיבים בתנועה: "מי הם המורים של דוד המלך? ממי היה דוד מוכן ללמוד?" (על הילדים להצביע סביבם בתנועת "מכל מלמדי השכלתי" "כולם המורים של דוד!!")

הצגה להדגשת מסר המשנה: המורה פונה, כאילו בכעס, לילד שענה שכולם המורים של דוד: "איזו חוצפה!! אתה העזת לומר שדוד מלך ישראל ילמד מהילדים בכיתה זו!!! אינך מתבייש להגיד דבר כזה?! וכי מלך צדיק, מחבר ספר תהלים ילמד מילדים בני שש – שבע?!"
יש לעודד את הילדים להגן על עמדת הילד. לבסוף, אחרי שהילדים התלבטו בשאלה, המורה יסכים עם העונה, שאכן גם מלך ישראל חכם וצדיק ירצה ללמוד מכל אדם, גם מילדים צעירים!! זהו המסר של המשנה! זהו שאמר דוד "מכל מלמדי השכלתי" – "כולם המורים שלי!" "אני אוהב כל כך ללמוד, שארצה ללמוד ממש מכולם, בלי להתבייש!"

הצגה סודית:

המורה מודיע לילדים שהוא רוצה לעבור לדפי היצירה, אבל על הילדים להיות רופאים מנתחים ולבצע ניתוח שיאפשר לילד המצויר בדף היצירה ללמוד טוב יותר מכל אדם. הילדים יעשו לו ניתוח אוזניים להגדילן ולאפשרן לזוז טוב יותר, כדי שהוא יוכל ללמוד מכל אדם.

יש להזהיר את הילדים שאם לא יישמעו היטב להוראות, רבים עלולים לגזור לו גם את האף ולגרום לו נזק עצום. לכן ברגע שילד שומע את הקול הזה (המורה מכה באצבע צרדה בצורה כושלת, כך שלא יישמע קול, מנסה מספר פעמים ללא הצלחה, ומבקש מילד ללמדו. אחרי שהילד מלמד את המורה בהצלחה, המורה יצחק בצורה ערמומית וילחש לילד בקול מספיק גבוה שילדי הכיתה ישמעו): "ידעתי שהילדים לא יתפסו אותי. אף אחד לא שם לב שעכשיו ממש הצגתי את המשנה!!!" נכון שאמרתי בהתחלת השיעור שאציג את המשנה בהצגה סודית, ואף אחד מהילדים לא יתפוס אותי... עכשיו הצלחתי לבלבל את כולם!!!"

מהי ההצגה של המורה שלא ידע להשמיע קול באצבעותיו ובא ילד מהכיתה ולימדו... כיצד זה קשור למשנה? (המורה לא התבייש ולמד מכל אדם, אפילו מתלמיד צעיר.)
 המורה ישאל: "אם הילד הצעיר לימד את המורה, והילד ידע והמורה לא ידע... מי לפי המשנה נחשב חכם? האם הילד שלימד או המורה שלמד? (המורה שכל כך אהב חכמה שלא התבייש ולמד ממי שצעיר ממנו!)"

חידות נוספות:

1. "למי יש שכל למצוא "שכל" מסתתר במשנה? "השכלת" - בשפת הילדים "קיבל שכל".
2. מיהו האבא של "בן זומא"? (זומא הוא האבא של בן זומא)
3. אילו מילים מסתתרות במילה "איזהו"? (איזהו = איזה הוא)
4. מהי המילה, שברגע שרואים אותה, יודעים שהולכים להביא פסוק (או מקור קדום) כראיה להוכיח משהו? (שנאמר)

הצגת סיכום: (בסיום השיעור או לאחר מספר ימים)

המורה מכריז: עכשיו נראה אם באמת למדתם את המשנה. עונד עניבה – תחפושת של "סוחר ממולח")
 "עכשיו תלמדו ממני איך לשמוח בחיים, כמו שנאמר "עבדו את ה' בשמחה". יש לי את דיסק השמחה למכור לכם במחיר מוזל של 500 ₪ בלבד. צפו בדיסק ויהיה לכם כף, תהיו מאושרים כל החיים... למי שקונה אני גם נותן לו ממתק גדול וטעים! כדאי לכם, זו מצווה גדולה! (מנסה להתעשר ברמאות!!)"

דיון

- האם כדאי ללמוד מאיש זה?
 יש להגיע למסקנה שלמרות ש"איזהו חכם הלומד מכל אדם" יש להישמר ולהיזהר מללמוד דברים גרועים, ולהאמין לרמאות.
 מצאו יחד עם הילדים דוגמאות של דברים שאין ללמוד מהם ללא בדיקה יסודית. (כגון: פרסומות)

איזהו גיבור? – הכובש את יצרו! פרק ד', משנה א' (חלק 2)

רציונל ומטרות:

חיוני בדורנו לחנך את ילדינו לשקול את צעדיהם לפני כל ביצוע.

על הילדים לבחון אם מעשיהם רצויים או אימפולסיביים. בנוסף לשליטה העצמית, עלינו לטפח בהם כבוד עצמי כך שהם ירצו לעשות את הטוב, להיות "גיבורים" ולהאמין בכוחם.

כישורים משולבים:

מודעות לרגשות ולמצבי רוח.

יכולת שליטה עצמית.

איזהו גבור,
הכובש את יצרו,
שנאמר
טוב ארך אפים מגבור
ומשל ברוחו מלכד עיר.

אביזרים \ הכנות לשיעור

- נגן דיסקים עם הדיסק "אבות לילדים בשת"ף" (רצועה מס' 15)
- "מצבור ממתקים" או משהו מגרה לילדים (עדיף עטיפות או משהו שנראה לא אמיתי, על מנת שלא להסיח את תשומת לב הילדים מהמשנה!)
- כתיבת/הקרנת המשנה על הלוח בצורה מובנית, או איורה.
- לימוד והכרת המנגינה ותנועות הידיים למשנה.
- אופציה: הבאת בובה לצורך ההצגה השנייה.

תקציר השיעור

שירת המשנה בתנועות, המחשת רעיון המשנה בהצגות, תוך הצגת המושגים "יצר הרע" "ארך אפיים", "מושל ברוחו". הקניית הערך של חשיבות ההתגברות על האימפולסיביות (יצר הרע). לכיתות המסוגלות – הכרת והבנת הטקסטים השוואתיים: "טוב ארך אפיים מגיבור" וכן "ומושל ברוחו מלכד עיר" (משלי ט"ז, ל"ב)

מהלך השיעור

שרים את המשנה עם תנועות הידיים. לאחר שהילדים מכירים את הטקסט ואת המנגינה, יעבור המורה להצגה, בלי להצהיר על כך. כמובן, רצוי שמחיקת הלוח והשירה תהיינה משולבות בחידות ובהצגות.

הצגה ראשונה

המורה יודיע על "כאב בטן איום ונורא" שהוא סובל ממנו, בגלל שיש לו יצר הרע לאכול ממתקים בכמויות אדירות. כדאי להאריך בסיפור הסבל, וה"זלילה" ולהזכיר מספר פעמים את המילים "יצר הרע" כדי שהילדים יכירו את המושג מתוך הקשרו. פתאום מגלה המורה "מצבור ממתקים" על השולחן. המורה יציג את "מלחמת היצר", כלומר ההתלבטות הקשה שלו, אם לאכול עוד ועוד ממתקים, או "להיות גיבור ולכבוש את יצרו".

המורה: "מי צריך להיות חזק יותר, אני או "היצר הרע שלי לממתקים?"
- "אני אהיה גיבור ואכבוש את היצר הרע שלי", המורה מרחיק את הממתקים.

הצגה שנייה

הזמינו ילד מהכיתה כדי "לראות אם הוא ידע לכבוש את יצרו". המורה יצביע על עצמו או על בובה שהכין, ויספר לילד המציג שהבובה \ מורה פגע בילד ואמר עליו דברים לא יפים. הילד כעס מאוד מאוד. "בוא נראה אם תדע לכבוש את יצרך!"
המורה יפנה לכיתה וישאל בלחישה: "האם הוא ירביץ למי שפגע בו? האם הוא יעליב אותו?" יש לבקש מהילדים להסביר מה היצר הרע רצה שהילד יעשה?

דיון בכיתה

בקשו מהילדים להציע דוגמאות נוספות של מקרים בהם ה"יצר הרע" ניסה לשכנע אותם לעבור עבירה והילדים התגברו על היצר וכבשו אותו, וכך היו גיבורים אמיתיים!

הצגה שלישית להבהרת "ארך אפיים"

הזמינו ילד שישב ליד המורה. המורה מציק לו מספר רב של פעמים. וכל פעם המורה מודיע: "נראה אם הוא "יארך אף" ולא ימהר לכעוס". ניתן לתת לילד אה"כ "תעודת הערכה" על כך שהוא מאריך אף!

הצגה רביעית להבהרת "מושל ברוח"

המורה מספר שבדרך לבית הספר ילד חטף לו את הממתק שהביא לארוחת עשר, ולכן הוא מאוד מאוד עצוב ומדוכא, ואין לו מצב רוח. "אבל" מוסיף המורה "אני אשתדל "למשול ברוחי"! אני אשתדל להשתלט אפילו על מצב רוחי! אני מושל ברוחי!"
המורה יפנה לילדים וישאל: "מה זה מושל ברוחו?" ברגע שילד יצביע לענות, המורה יצעק עליו (בצורה מאוד לא רצינית!!) "מה אתה סתם מצביע? אתה לא רואה שאין לי היום מצב רוח בכלל! טוב אז תענה, נכון שאני באמת משלתי ברוחי!" (תשובה: למשול ברוחו זה לשלוט אפילו על עצבות, דיכאון – כל מצב רוח, והמורה באמת לא שלט על אלו בהצגתו!)

חידות

1. כיצד אדם חלש יכול להיות גיבור אמיתי? (אם הוא כובש את יצרו).
 2. מה עדיף, להיות סבלן ולא לכעוס או לנצח את כולם במכות? הוכיחו מהמשנה שלמדנו. (טוב ארך אפיים מגיבור" – למצטיינים: איפה כתוב "סבלן")
 3. מה עדיף, לשלוט על המצב רוח שלך או לכבוש עיר שלימה? הוכיחו מהמשנה שלמדנו. (ז'ומושל ברוחו מלוכד עיר)
 4. גלו שלוש מילים במשנה שמשמעותן "להשתלט" (כובש, מושל, לוכד)
 5. השלימו את המשוואה עם הסמל הנכון.
(= שווה ל... / > קטן מ... / < גדול מ...)
- א. ארך אפיים _____ גיבור במכות (= שווה ל... / > קטן מ... / < גדול מ...)

ב. מושל ברוחו _____ כובש עיר (= שווה ל... / > קטן מ... / < גדול מ...)

6. למצטיינים: מהי המילה במשנה שמשמעותה "גדול מ..."? (המילה "טוב" מתייחסת הן שארץ אפיים "טוב" מגיבור, וכן שמושל ברוחו "טוב" מכובש עיר)
7. למצטיינים: המילה "גיבור" מופיעה פעמיים במשנה. גלו איזו מהן הוא הגיבור האמתי והרצוי, ומי הוא גיבור של מכות שאינו אמתי ואינו רצוי? (איזהו גיבור? הוא הגיבור האמיתי הרצוי, ואילו "טוב אך אפיים מגיבור" הוא הגיבור של מכות שאינו רצוי, שהוא פחות טוב ממאריך אף - סבלן)

איזהו עשיר? השמח בחלקו פרק ד' משנה א' (חלק 3)

רציונל ומטרות:

בעולם החומרני המודרני, כלי התקשורת, מערכות השיווק והערכים הנפוצים כיום עלולים לחנך אותנו לשאפתנות קפיטליסטית בלתי פוסקת. "אוהב כסף (ומכשירי חשמל, ומכוניות פאר, וחבילות נופש ובילוי ...) לא ישבע..." (קהלת ה',ט). מצב זה גורם לתחרותיות הרסנית ותסכול עמוק. גישת חכמינו היא שעושר אינו תלוי בצבירה החיצונית לאדם כי אם בשמחה הפנימית שבתוך לבו. נשתדל לצייד את ילדינו בגישה בריאה זו. נראה שהמרדף אחר נכסים חומריים לעולם אינו מביא לסיפוק משמעותי.

איזהו עשיר
השמח בחלקו,
שנאמר,
יגיע כפיך כי תאכל
אשריך וטוב לך.

כישורים משולבים

התמודדות עם קנאה.

אמונה שבידי הפיק מכל מצב וסיטואציה את המיטב.
אמונה שמצבי הוא אופטימאלי עבורי ועבור התפתחותי.

תקציר השיעור

נלמד את המשנה שה"עשיר האמיתי הוא אדם השמח בחלקו", נשמע סיפורים על אנשים שחיו על פי גישה זו, נציג הצגה הממחישה ומדגימה את הרעיון.
נשים לב בשיעור גם לטקסט המשנה, שבו המשנה מפרשת כפל לשון בפסוק – "אשריך" - "וטוב לך",
ומבארת את הכוונה הייחודית לכל ביטוי, הסבר המדגיש שתי מעלות נפרדות שיש לגישה זו.

אביזרים/הכנות לשיעור

- נגן הדיסקים עם דיסק "אבות לילדים" (רצועה מס' 16)
- הכרת המשנה, מנגינתה ותנועות הידיים הממחישות אותה
- כתיבת/הקרנת המשנה על הלוח בצורה מובנית (כפי שמופיע בראש העמוד)
- יש לרשום את המילה "אשריך", המופיעה פעמיים במשנה, בצבע אחיד, מיוחד ובולט. ואת המילים "טוב לך", המופיעים גם הם פעמיים במשנה, בצבע אחר, אחיד, מיוחד ובולט.

מהלך השיעור

שרים את המשנה עם תנועות ידיים.
כתבו על הלוח "משוואה" מתמטית:

שמחה!

נח / \$

כסף!

< > =

מהי המשוואה הנכונה?

במידה והילדים מעדיפים (חלילה!) את הכסף, המשיכו לשאול: "האם שחקני קולנוע שמתו מדוכאים, התגרשו שבע או שמונה פעמים, נוטלים כל הזמן גלולות נגד דיכאון ועצבות, האם הכסף שיש להם בבנק עושה אותם "עשירים"?"
חזקו את הילדים שאומרים ש"שמח בחלקו" חשוב יותר מכסף. הם יודעים שה'נותן להם את כספם ורכושם. וה' יודע כמה בדיוק לתת להם כדי שהם יהיו הכי צדיקים והכי חכמים שהם יכולים להיות!

הצגות

הזמינו שני ילדים להציג. לאחד ניתן 'טילון' גלידה דמיונית ענקית, אולם הוא יציג עצמו שהוא עצוב ובוכה, שהרי הוא רצה שיהיה לו גם 'דובדבן'.
הילד השני, העומד לידו, יקבל טילון גלידה דמיונית קטנה. והוא יציג שמחה ואושר. (רצוי לצייר את שני הטילונים על הלוח להמחשה)
שני הילדים מלקקים את הטילונים שלהם, האחד בשמחה והשני בעצב ובבכי.

מה עדיף, גלידה קטנה עם שמחה, או גלידה ענקית עם עצב ודמעות? מי יותר שמח? מי **באמת** יותר עשיר?

רצוי לעודד מחשבה על הגורמים המביאים למישהו ל"שמוח בחלקו". אם יש לילד גלידה קטנה יותר מחברו, מדוע הוא שמח? מה הוא חושב בלב? איך גם אנחנו יכולים להיות שמחים בחלקנו?

מונחים הטעונים הסבר – רצוי להסביר את המונחים הקשים בצורה לא פרונטאלית, אלא ע"י הצגתם בתנועות ידיים, יחד עם הסבר למילה ולתנועה. בהמשך השיעור. שאלו **חידות** המבוססות על מונחים אלו. או שחקו את המשחק "הרבי אומר". (במשחק זה על התלמידים לעשות את התנועות שהמורה **אומר ולא** התנועה שהמורה **עושה** לבלבלם. אם המורה טעה, הרי שעל הילדים לתקנו ולעשות את התנועה המתאימה למילה שהמורה מקריא). **עיינו להלן ב"חידות"**.

המונחים:

- השמח בחלקו – השמח במה שה' נתן לו.
- יגיע כפיך – עבודה קשה בידיים שלך.
- אשריך – מאושר לך, יהיה לך טוב ושמח.
- בעולם הזה – בזמן שאנחנו חיים עכשיו.

לעולם הבא – אחרי שנפטרים ה' שומר על הנשמה שלנו (הרוח שלנו, החלק שלנו שהוא החיים שלנו, מעבר לגוף) ונותן לנו שכר על המצוות שעשינו, לחיות בעולם שכולו טוב, עולם הבא!

משימה: היזכרו באירוע שרבים היו רואים כדבר עצוב שקרה לכם. כעת ספרו על אירוע זה כאילו שאתם "עניים עשירים", כלומר שאתם שמחים בחלקכם! כיצד אירוע זה עזר לכם לגדול, להחכים ולהצליח?
היזכרו בפעם שקינאתם מאוד במשהו שראיתם אצל החבר שלכם. ספרו לחברים על הקושי וכיצד התגברתם

חידות

1. "אשריך וטוב לך"

- א. המשנה מקשה: מדוע הפסוק חוזר פעמיים על אותו הרעיון? מה שונה "אשריך" מ"טוב לך"? "אשריך" מלמד שיהיה לך טוב בעולם הזה, "טוב לך" מלמד שיהיה לך טוב לעולם הבא)
 - ב. בניסוח שונה: גלו בפסוק שבמשנה, שתי מילים שנראה שמשמעותם זהה, אך המשנה מפרשת שכל מילה עוסקת בזמן אחר לחלוטין! "אשריך", "טוב לך")
 - ג. חפשו מילה אחת במשנה המדברת על "עולם הזה"! ("אשריך")
 - ד. חפשו שתי מילים במשנה שמדברים על איך שתרגישו בעולם הבא! (וטוב לך)
2. הוסיפו מרכאות לפסוק המצוטט במשנה, וכן למילים שהמשנה **מבארת** בפסוק!
 3. כיצד ייתכן שעשיר הוא באמת עני ואילו עני הוא באמת עשיר גדול? – הסבירו לפי מה שכתוב במשנה!
 4. גלו את המילה מהפסוק המובא במשנה המבטאת את השמחה וההנאה אם אני שמח בחלקי! (אשריך)
 5. גלו את המילה מהפסוק המובא במשנה המספרת לי שאהיה צדיק ואקבל יותר גן עדן, אם אני שמח בחלקי! (טוב לך)
 6. מדוע מופיעה המילה "אשריך" פעמיים במשנה? מדוע צבענו את שתי המילים בצבע מיוחד? ואיזו מהמילים "אשריך" היא חלק מההסבר ואיזו היא המילה בפסוק שצריכים לבאר? (בכיתה נמוכה כדאי לפרק את החידה הזאת וכן את החידה הבאה, לכמה חידות)
(ע' תשובה לאחר חידה 7)
 7. מדוע המילים "וטוב לך" מופיעים פעמיים במשנה? מדוע צבענו את שני הניבים בצבע מיוחד? ואיזו מהמילים "וטוב לך" הן ההסבר לפסוק ואיזו היא המילה בפסוק שצריכים לבאר? (הילדים מציינים את המילים על הלוח ומסבירים שה"אשריך" או ה"טוב לך" הראשונים, הם הפסוקים שציטטה המשנה, ואילו אותן המילים הבאות לאחר מכן באו לציין את המילה שהמשנה מפרשת ומסבירה).
 8. משחק "הרבי אומר" המבוסס על המילים הקשות והתנועות המעניינות שצוינו לעיל (ראו שם הסבר המשחק).
 9. "גלו את הטעויות" בתנועות בזמן שירת המשנה (לדוגמא:
עבור המילה "בחלקו" אפשר להציג שלוקחים סכין וחותכים עוגה לחלקיה, בטעות,

במקום "החלק/מה שה' נתן לי בחיים".
עבור המילה "יגיע" במקום תנועה עבור עמל [ניגוב זיעה מהמצח], אפשר לעשות הליכה
והגעה, שהגעת י לאן שרציתי)

סיפורים על שמח בחלקו

עיתונאי ראיון פעם את רבי אריה לוי, הצדיק הירושלמי שנודע גם כ"רב האסירים", כאיש חסד ושמח בחלקו. רבי אריה היה גר בבית, שבו חדר אחד בלבד. מיטתו הייתה עשויה מחלקי ארגזי עץ, ללא מקרר, והשירותים היו מחוץ לבית. שאל העיתונאי: נראה הדבר שהתקרה פה דולפת בחורף. האם אין זה מפריע? האם אין זה מפריע לרב שדלתות הארון נפתחות רק בקושי, והמיטה קשה ולא נוחה? האם טוב ונוח לך כאן? השיב רבי אריה שלפני שנים הוא דיבר עם אשתו, עליה השלום, והם החליטו שתמיד הם יחיו בשמחה ממה שיש, וכך עשו. רבי אריה המשיך להסביר שלא חסר לו דבר, הרי החדר גבוה ממנו ואיננו צריך להתכופף בשביל להיכנס. ומדוע לרוץ בשביל להביא איזה דבר מחדר שני ושלישי. הרי כשיש רק חדר אחד, הכל קרוב ונוח להביא! רבי אריה ידע לשמוח בחלקו!

(סיפור זה מופיע בספר "איש צדיק היה" מאת שמחה רז, עמ' 58-59)

אני זוכר את שרותי במילואים. שירתתי בתור חובש עם אנשים משכילים ומוצלחים, אשר הפרוטה לא חסרה להם. אולם רבים מהם מעולם לא למדו לשמוח בחלקם. כל משך המילואים היו רבים מהם מתבכינים על התנאים שם, על בזבוז הזמן, על הכסף שהם מפסידים מהעסק שלהם, על האוכל הצבאי, על הקור או החום. לעיתים ראיתי מילואימניקים שהיו מחפשים קצת מנוחה במכוניות הפאר שהביאו אתם לצבא. אני זוכר גם את הקנאה בעיני רבים מהם כשחבר אחר היה מגיע עם רכב יותר חדש, יותר יפה, יותר מרווח ויותר יקר מהרכב שהיה להם. בשנים אלו, לא היה לי כלל רכב. הייתי מגיע למחנה "בטרמפים" עם תרמיל גדול וכבד על גבי. (שהרי הבאתי אתי "צידה לדרך": ספרים ואף מחשב נייד כדי לכתוב את ספר "הדפתעות" על פרשיות השבוע). הבאתי אתי גם את הידיעה שהכל לטובה, ושאלם ה' שלח אותי למילואים, בוודאי אפשר לנצל את הזמן ולעשות דברים מעשירים ומועילים. אני מאוד נהניתי ממילואים. בימים ההם לא היו פלאפונים, וכחובש, כל עוד החיילים שמרו על עצמם, היה לי זמן רב לכתוב את ספריי וללמוד. נהניתי גם לפגוש אנשים שונים ממני, עם דעות השונות מאוד מדעותיי. חברי ליחידה התפלאו מאוד. הנה, חייל פשוט, ללא רכב ממוזג, סוחב את תרמילו הגדול, אבל כל הזמן מחייך, כותב, מתעניין ונהנה. הרגשתי רחמנות עליהם שהם לא למדו "איזהו עשיר – השמח בחלקו"!

אהרן פאלק

לקראת הרכבת דף היצירה למשנה, יש לספר סיפור זה:

עני עשיר ועשיר עני

(מבוסס על סיפור עממי)

שני אחים, גרו בעיירה קטנה. הראשון היה עני מרוד, אולם שמח מאוד בחלקו ובכל מה שהביא עליו ה'. אחיו, לעומתו, היה ההיפך הגמור ממנו. הוא היה עשיר מופלג, היה גר בארמון מפואר, מוקף בכלי כסף וכלי זהב, אבל התלונן בלי סוף, תמיד כעס שאין לו יותר, ומעולם לא שמח במאומה ברכושו האדיר. בני הבית של העני השמח היו כמוהו, ואילו בני הבית של העשיר הממורמר, היו אף הם, ממורמרים וכועסים תמיד.

התקרב חג הפסח, חג שלכבודו נוהגים לצבוע את הבית, לקנות בגדים חדשים ולהכין מטעמי בשר ויין, להגישם בכלי כסף וזהב, לכבוד סעודת ליל הסדר.

דבר מכל זה לא היה בבית האח העני, ובכל זאת, שמחת החג מילאה את הבית. אם הבית אספה את בגדי בני ביתה וירדה לנהר כדי לכבסם לכבוד החג. היא לקחה את ערימת הסמרטוטים ששימשו להם בגדים, והתחילה לשפשם במים. לאחר מספר דקות, הרגישה האשה תחושה המוזרה כאילו מישהו מסתכל עליה. היא הסתכלה מאחוריה, ולהפתעתה, עמד מאחוריה איש בעל זקן לבן וארוך, איש הדור פנים וגבה קומה.

"שלום בתי" פתח האיש, "האם הכל מוכן לחג בביתכם? האם צבעתם את ביתכם לכבוד החג?"

למרות שהאשה, בעלה וילדיהם גרו בבית שהיה נראה יותר כמו ערימת אבנים מאשר בית, בית שלא נגע בו מעולם צבע או מברשת צבעים, ענתה האשה לאיש המכובד בשמחה "כן, כן, הכל מוכן לחג, קישטנו את הבית ונחגוג את חג הפסח בשמחה, בעזרת השם!" "אמן, כן יהי רצון", ענה האיש הדור הפנים.

"האם קניתם בגדי משי ורקמה לכל בני ביתך, לכבוד יום טוב?" שאל האיש. האשה הענייה ניסתה להסתיר את הסמרטוטים שהיו למשפחתה לבגדים, וענתה שוב בשמחה "בגדי החג ישמחו את לבנו בפסח!" "אמן, כן יהי רצון" השיב האיש.

"והאם הכנתם כבר מטעמים לחג, בשר, יין, מצות, מרורים, חרוסת ודגים? והאם שולחן ליל הסדר כבר ערוך בכלי כסף וכלי זהב?" המשיך הזקן לשאול. העוני היה כה חמור בביתם, שלא היה להם דבר לאכול מלבד קליפות של תפוחי אדמה, שהיו אוכלים על גבי כלי חרס שבורים. למרות זאת, ענתה האשה "ברוך השם, סעודת ליל הסדר כבר מוכנה לשמח את לבנו, כבני חורין, בני מלכים!". "אמן, כן יהי רצון" ענה האיש הגבוה, בעל הזקן המבריק כשלג.

האישה הסתכלה לשנייה על הסמרטוטים שהיא שפשפה, וכשהחזירה את מבטה לאיש הדור הפנים, הרי הוא נעלם כלא היה!
האישה הענייה, סיימה את מלאכתה, אספה את סמרטוטיה וצעדה לכיוון ביתה בשמחה.

כשהגיעה לביתה, היא לא האמינה למראה עיניה. שם, במקום שבו עמדה ערימת האבנים שהייתה ביתה, עמד בית מפואר, מצוחצח וצבוע בטוב טעם. ילדים שיחקו על המדשאה, אולם ילדים אלו היו לבושים בבגדי משי ורקמה. כמה היא הופתעה לגלות שילדים אלו הם ילדיה!
וכשהיא נכנסה אל תוך הבית ריח מטעמי החג, בשר ודגים, מצות ויין הקיפו אותה. שולחן הסדר כבר היה ערוך במפה לבנה, בכלי כסף וכלי זהב!

בשניות אלו, עבר במרכבתו (עגלה מפוארת הרתומה לסוסים) האח העשיר המקנטר. הוא נעצר ליד בית אחיו ולמראה השינויים המפתיעים, לא הכיר כלל את המקום. "מה זה?" צעק האח בכעס ובקנאה. מנין כל זה? מה קרה פה?"

סיפרו לאח כל אותו מעשה, על איש הדור הפנים ועל המקום המדויק ליד הנהר שבו פגשה האשה את האיש.

האח העשיר יצא מהבית בזעם וטרק את הדלת אחריו. הוא מיהר לביתו ובצעקות רמות ציווה על אשתו להוציא סמרטוטים שהיו זרוקים בקצה הבית, להתלבש בהם ולקחת סמרטוטים נוספים אתה לכבס ליד הנהר במקום שהסיפור המוזר קרה. פוחדת ורועדת, עשתה האשה העשירה כמצוות בעלה.

היא ישבה ליד הנהר וכיבסה. ופתאום הרגישה האישה את התחושה המוזרה כאילו מישהו מסתכל עליה. היא הסתכלה מאחוריה, ולהפתעתה, עמד מאחוריה איש בעל זקן לבן וארוך, איש הדור פנים וגבה קומה.

"שלום בתי" פתח האיש, "האם הכל מוכן לחג בביתכם? האם צבעתם את ביתכם לכבוד החג?"

"איזה בית ואיזה חג!" ענתה האישה העשירה, לבושת הסמרטוטים. "הבית שלנו אינו אלא ערימה של אבנים! על צבע אתה שואל! כלום לא מוכן לחג!".
"אמן, כן יהי רצון" ענה האיש הדור הפנים.
"והאם קניתם בגדי משי ורקמה לכל בני ביתך, לכבוד יום טוב?" שאל האיש.
האשה העשירה צעקה בכעס: "ראה את בגדי המשי והרקמה שלנו", וזרקה את הסמרטוטים לאיש.

"אמן, כן יהי רצון" השיב האיש.
"והאם הכנתם כבר מטעמים לחג, בשר, יין, מצות, מרורים, חרוסת ודגים? והאם שולחן ליל הסדר כבר ערוך בכלי כסף וכלי זהב?" המשיך הזקן לשאול.
"קליפות של תפוחי אדמה, אלו מטעמי החג שלנו! 'כלי הכסף והזהב' שלנו אינם אלא שברי חרס. את הזבל הזה אנחנו בולעים כשאנחנו יושבים על ריצפה מרוב עוני ומחסור, ממש כמו סעודת תשעה באב!"

"אמן, כן יהי רצון" ענה האיש הגבוה, בעל הזקן המבריק כשלג.
האשה הסתכלה לשנייה על הסמרטוטים שהיא שפשפה, וכשהחזירה את מבטה לאיש
הדור הפנים, הרי הוא נעלם כלא היה!
האשה העשירה סיימה את מלאכתה, אספה את סמרטוטיה וצעדה לכיוון ביתה בלב
שבור.

כשהגיעה לביתה היא לא האמינה למראה עיניה. שם, במקום בו עמד שעה קודם לכן
ארמונה המפואר, עמדה ערימה של אבנים. הילדים שעמדו בחצר הבית היו לבושים בסמרטוטים,
ובתוך הבית סיר אחד, ישן וסדוק, מלא קליפות של תפוחי אדמה, עמד על האש.

שאלות לדיון

1. מי לדעתכם היה האיש בעל הזקן הלבן והארוך, איש הדור הפנים וגבה הקומה?
2. מי היה עשיר יותר בתחילת הסיפור, האח השמח בחלקו או האח שתמיד קינטר ורצה יותר ויותר? היזכרו בדברי חכמינו: "איזהו עשיר? – השמח בחלקו" (אבות ד', א')
3. האם לדעתכם סיפור זה אמתי?
4. הסבירו מימרא זו: "סיפור זה אולי אינו אמתי, אבל הוא קורה כל יום!" כיצד ייתכן שאיש עשיר ביותר הגר בארמון, יטעם ויריח "קליפות של תפוחי אדמה" כשבאמת הסיר שלו מלא בבשר ומטעמים? (אפשר לומר שהסיפור אינו אמתי, שמעולם הדברים לא קרו, ובית העשיר לא נעלם, והענייה לא חזרה לביתה למצוא על שולחנה כלי כסף וזהב. אולם הוא קורה יום יום, שיש עניים המרגישים שיש להם כל טוב מה' למרות שאין להם כמעט מאומה.)
5. שם הסיפור הוא "עני עשיר ועשיר עני". מיהו העני שבאמת עשיר, ומיהו העשיר שבאמת הוא עני?
6. לפי סיפורנו מי קובע אם אדם באמת עני או עשיר? מה בידו לעשות כדי להיות עשיר?

הילדים מוזמנים לצייר את שני האחים בתחילת הסיפור ובסוף הסיפור.